

TÜRKİYE V. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

Kadın Konulu Dini Yayınlar

02-04 Aralık 2011 - ANKARA

KADIN OKUYUCU PROFİLİ VE KADIN YAYINLARINDA ARZ TALEP İLİŞKİSİ

Esma ÜRKMEZ
Editör

1. YAYINCILAR VE KADIN OKURLARLA BİR FİKİR ALIŞVERİŞİ

Türkiye’de kadınlara okuma-yazma öğretilmesi, kadınların yüksek öğrenime girmesi ve çalışma hayatına katılımları ile ilgili yıllar içerisinde kademeli olarak birçok kampanya yapıldı. Gerek devlet gerekse sivil toplum temelinde yapılan bu kampanyalarla oluşan toplumsal gündem, okuma yazmanın yanı sıra kadınlara kendi gündemlerini kurma, öğrenme ve fikirlerini ifade etme konusunda motivasyon desteği kazandırdı; hem de kadınların okuma, fikir beyan etme, çalışma ve günlük hayata katılmaları konusunda ülke erkeklerinin fikrinin değişmesinde rol oynadığını düşündüğümüz bir kamuoyu yarattı. Kültür Bakanlığı tarafından 2011 yılında 26 ilde 6.212 kişi üzerinde gerçekleştirilen “Türkiye Okuma Kültürü Haritası” araştırması Türk insanının okuma tablosunu gözler önüne sermektedir. Çalışmamızda mülakat verilerinin yanı sıra bu araştırmadan temel olarak yararlanacağız. Türkiye’de bu ankete katılanların %60,83’ünün “Kitap okumak için yeterli zamanım yok” demesi¹ sanıyoruz ilk veri olarak zihnimizi berraklaştırır. Ama kitap okuyan kişilerin %74,72’sinin kitap okuma alışkanlığını kendim kazandım demesi hem umut verici, hem de okurun yalnızlığını netleştirici bir ifadedir. Bu araştırmanın kadınların okur olarak durumu ve ilgileriyle ilgili önemli veriler sunmaktadır. Türk kadın okuru % 60,8 ile basılı materyallerden en çok kitabı okuduğunu belirtmiştir. Yılda 5 ve 5’ten az kitap aldığını belirtenlerle birlikte düşünüldüğünde araştırma katılımcılarının %64,8’i kitap satın almıyor. Yıllık ortalama kitap sayılarına bakıldığında ders kitapları dışında en çok 7-24 yaş grubu satın alıyor. Kadınların %47,6’sı, erkeklerin %46,3’ü halk kütüphanelerinden faydalanmanın ücretsiz olduğunu bilmiyor.

1 Türkiye Okuma Kültürü Haritası, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Bu veriler okuma konusunda genel bakışımızı az da olsa oluşturmaktadır. Türkiye'de kadınların ve özelde ev hanımlarının en çok dini kitap okuduklarını belirtmeleri de dikkat çekicidir.

2. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ

Kadınların okuma tercihleri ve kültürleri konusunda yayınevleriyle ve bizzat kadın okurlarla katılımcı gözlem yoluyla derinlemesine mülakatlar yapmak istedik. Bu çalışma, okuma-yazma öğrenmiş, örgün ve yaygın eğitim almış ülke kadınlarının en üst grubu olarak kabul edebileceğimiz akademik kariyer yapan, düzenli olarak kitap okuduğunu ifade eden, okuma gruplarına katılım tecrübesi olmuş ve dini yayınlarla küçük yaşlardan itibaren karşılaşmış bir grup kadın okur kitlesiyle okuma sıklıkları, kitap seçme ve satın alma stilleri, okumada ilgi alanlarının neler olduğu, okuma tercihlerinin büyüme serüvenlerinde nasıl bir çeşitlenme arz ettiği konusunda derinlemesine yapılan mülakatlardan oluşmaktadır. Tersine bir bakış olarak erkek ve kadın okurla kitap satışında, seminerlerde, fuarlarda muhatap olan ve onlar için kitap üreten kadın-erkek yayıncıların konuya nasıl yaklaştıkları, kendilerini ve kadın kitleyi zihinlerinde nasıl ve ne yönlere tasnifledikleri, kadınların okuma serüvenleri, alışkanlıkları ve okuma kültürleri konusunda neler düşündükleri de ikinci aşamada bu çalışmanın araştırma alanını oluşturmuştur.

3. ARAŞTIRMA GRUBU VE MÜLAKATLAR

Araştırmaya 19-48 yaş aralığında 15 kadın okur ve dini yayınlar ve genel kitleye hitap eden kitaplar üreten 15 yayıncı katılmıştır. Kadın okurlardan birisi sosyo-ekonomik olarak kendisini düşük seviyede, ikisi yüksek gelir grubunda tanımlamış, diğer on üç kişi kendilerini orta gelir düzeyinde konumlandırmışlardır. Araştırma grubu olarak kadın okurlar, İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencisi, din eğitimi veren Diyanet İşleri Başkanlığı ve MEB personelleri, örgün eğitimde dini eğitim almamış ama dini yayın okuduklarını ifade eden sivil toplum, özel şirket ve akademi görev alan başörtülü ve açık kadınlardan oluşmaktaydı.

Araştırmaya katılan yayıncılardan ikisi özellikle çocuk yayıncılığı yaptıklarını belirtmiş, diğer on üç kişi kendilerini dini yayınlarda en az bir marka sahibi ve diğer alanlarda da kitap üretici firmalar olarak konumlandırdılar. Dini yayınlar konusunda alanda en az beş yıl deneyimli 10 farklı yayınevinden kadın-erkek yayınevi yetkilileri, yayınevi editör, satış ve pazarlama elemanları araştırmanın diğer bir ciheti olan kadın okur profilinin özelliklerini bizimle paylaştı, kadınlar konusunda dini yayıncılıkta neler yapılabilir, fikir beyan ettiler.

Nitel araştırma tekniklerinden yola çıkan bu çalışma başlangıcında bir hipotezden yola çıkmamış, dini yayın okuyan kadın okurlara ve onlar için kitap üreten yayıncılara

kadınlar ve kitaplarla ilgili olarak sorulabilecek temel soruların yanı sıra sohbet sırasında konuyu geliştirici kişisel örneklemelere dair sorularla gerçekleştirilmiştir. Tebliğin ek bölümünde bu sorular paylaşılacaktır. Araştırmamız dini yayınların kadın okurun ve yayıncıların hayatında dünü, bugünü ve yarını konusundaki öznel düşünceleri, eleştirileri ve teklifleri dini yayınlar kongresinin sayın katılımcılarıyla geleceğe yönelik bir vizyon oluşturma çabası temelinde konumlandırılmıştır.

Tüm katılımcılarla on dakikadan az olmamak kaydıyla yazılı materyal olmaksızın derinlemesine mülakatlar yapılmış, zihnimizde belirlediğimiz bazı soruların yanıtlarının yanı sıra konunun genişlemesine olanak tanınarak yayıncılarda kadın okur kitlesinin, kadın okurlarda ise dini yayınlar ve yayıncılar hakkında kişisel tarihlerde bulunan zihinsel çağrışımlar da öğrenilmek istenilmiştir. Araştırmamız belli bir tezden hareket etmemiş, kendi zihinsel bakışımızı onaylamaktan çok farklı yaşlardaki kadın okurlar ve kadın-erkek yayınevi yetkililerinin birikimlerinden istifade edilmesi düşüncesi öncelenmiştir. Mülakatlardaki konuyu geliştirme açısından hareketle tebliğimizde de bazı tasniflemelerle konuyu anlatma girişiminde bulunacağız.

4. KADINLAR NEDEN OKUMAK İSTER VE ONLARI NE TEŞVİK EDER?

1996 yılında yapılan bir araştırma, yeterli düzeyde okuma sonucunda kişilerin kendilerini algılama şekillerinin değiştiğini ve kendilerine yönelik saygılarının arttığını göstermiştir.² Aynı şekilde okumanın motivasyon ve sağaltıcı etkisi ile ilgili birçok farklı araştırma Biblioterapi kavramını gündeme taşımış ve üzerinde yapılan çalışmalarla okumanın psikolojik ve fizyolojik olarak sağaltıcı etkisini gözler önüne sermiştir.³ Kadın okurlara yönelttiğimiz ilk sorular onları kitap okumaya teşvik eden motivasyonun ne olduğunu anlamaya yönelikti. Okurlar okumalarını teşvik eden en önemli sebepler olarak merak, çevrenin teşviki, ortamda bahsedilenden uzak kalmama isteği, problemleri çözme ihtiyacı, mesleki gereklilik, kişisel rahatlama aracı olması, yapamazsın, bilemezsin şeklinde gelebilecek itirazlara karşı bir tamamlanma ve saygı görme isteğini gösterdiler.

Kadın okurların cevaplarına yorum eklemeyen kısa kısa paylaşalım:

“Okumamı akademi teşvik ediyor, kendimi geliştirmem gerekiyor genel anlamda.”

“Çok övülen bir kitabı merak edebiliyorum ya da herhangi bir ortamda kitap konuşulduğunda o zaman daha çok okumalıyım diyorum.”

“Arkadaşlarla kitap tahlili yapmak kitap okumaya teşvik eden önemli unsurlardan biri. Bir konuyu merak edip araştırmak da teşvik ediyor.”

“İhtiyaç, merak ve problemler teşvik eder.”

2 Smith ve Calhoun araştırmalarından aktaran, Dökmen, Üstün, *Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1994, s.89.

3 Dökmen, a.g.e., s.40-42.

“Çevremde okuryazar kimselerin olması, ihtiyacıma uygun nitelikli eserler bulabilmem, mesleğimin sürekli okumalarla desteklenmesinin gerekmesi, okumanın bir boş zaman etkinliği değil bir gereklilik olduğuna inanmam beni teşvik ediyor.”

“Gündem, hayatı anlamlandırarak okuma çabası, entelektüel meraklar beni teşvik ediyor.”

“Akademik çalışma çerçevesinde bir kitabı okumak çoğu zaman kitabı daha hızlı sürede ve daha analitik bir bakış açısıyla okumama vesile oluyor. Kişisel beğenim çerçevesindeki okumalarımda ise, kitabın dilinin güzelliği ve taşıdığı felsefi derinlik arttıkça benim de okuma isteğim artıyor. Böyle durumlarda bir yazarın diğer eserlerini okumak ya da aynı özellikleri taşıyan ve benzer konuları tartışan başka kitapları araştırıp okumak devamında geliyor.”

“Kitap fuarları, entelektüel tartışma ya da araştırma ortamlarının teknik gereklilikleri, dönemsel nostaljik temayüller-duygusal salınımlar (anıları tazeleme ihtiyacı gibi), bir de hayati gereksinimler, okumadan nefes alamama gibi beni okumaya itiyor.”

“Ben kitapçı bir babanın çocuğuyum. Dolayısıyla kitap okumak benim için en başta geliyor.”

“Kitap okumak istekle alâkalı. Vakitsizlikle çok alâkalı olduğumu düşünmüyorum. İhtiyaç duyup duymamakla da alâkalı olabilir. Mesela benim için illa roman değil bir makale bile okusam okuyup da başka bir dünyaya geçtiğim zaman kesinlikle bu benim için terapi gibi oluyor. Okuma aynı zamanda bir dinlenme alanı ve zamanıdır.”

“Türkiye’de benim çevremde çokca okuyan bir kız güruhu görüyorum. Özellikle bizim camia özelinde konuşacak olursak. Bunu arkadaşlarla da konuşuruz. Siz cahilsiniz, siz okumazsınız, bilmiyorsunuz o kadar içselleştirmiş ki İmam-Hatip’teyken ya da daha küçükken. Bir şeyin lafı geçecek ve ben onu bilmeyeceğim korkusu ya da korkudan ziyade bu içselleştirilmiş bir davranış hâline geldiği için her şeyi okumak, her şeyi bilmek, herkesten çok bilmek, parmakla gösterilmek, ne çok okuyorsun sen nasıl bir başörtülüsün cümlesini duymak istemezken bile duyduğunda hoşuna gidiyor olmak alttan alta bizim psikolojik bir sıkıntımız diye düşünüyorum. İçinden geldiği için mi yoksa kendine bir rol çizip ben bu roldeyim bu roldekiler bunu yapar biçip o roldekiler mi bunu yapar diye sorarsan onun ayırımına varmam imkânsız. Geriye dönük bir okuma yapmam imkânsız çünkü.”

5. KADINLARA GÖRE KİTAP OKUMAYI ENGELLEYEN ŞEYLER

Aile ve çocukları, günlük meşgaleler gibi “evsel telaşlar”, iş hayatlarındaki yoğunluk, teknolojik araçların vakitten çalması, kitap fiyatlarının pahalı olması, bazı yayınlara ulaşılma imkânının zor olması, “aktüel tüketim zihniyetinin tarihi ve hayati bütün prensiplerin önüne geçmiş olması (hızlı düşün-kullan-tüket-at mantığı).

Okuyan kadınların çoğu kitap okumanın insanda başlayıp biten bir şey olduğunu, engellenebileceğini düşünmüyorlar. Ancak hemcinsleri konusunda farklı fikirleri var. Kendi dillerinden aktaracak olursak:

“Kadınların birçoğu kendine çekidüzen verme gereği hissetmiyor. Toplumun kendine verdiği rol çok kolay çünkü. Dış görünümü düzeltmek toplumda yer sahibi olmaya yetiyor çünkü.”

“Dar çevremde gördüğüm ve iş hayatında karşılaştığım birçok kadının iş eğitimini aldıktan sonra kitap okumayı bir rutin olarak görmekten ziyade ihtiyaç olduğunda ya da çok canı sıkıldığında zaman oyalayıcısı olarak görme eğilimi var. Okumusunda da belli bir eğitim almış grubun dışındakilerde de gözlüyorum bunu ve okumaya aşırı bir temayül olduğunu da zannetmiyorum.”

6. POPÜLER BİR ALGININ SINANMASI, KADINLAR MI DAHA ÇOK OKUR, ERKEKLER Mİ?

a) Yayıncılara göre kadın okur profili ve kadınlar-erkekler meselesi:

Okuma oranı, yaş, sosyo ekonomik durum temelinde kadın okuyucularını değerlendiren yayıncılar, genel kanaat olarak dini yayınlarda da genel konulu dizilerde de diziye göre farklılık arz etse de kadın okuma kitlesinin çok yoğun olduğunu düşünüyorlar. Mülakat ifadelerine genel olarak bakılacak olursa;

Kadın okur kitlesi yayıncılara göre en az %40'tan başlıyor ve %70'e kadar çıkabiliyor. Bazı yayıncılar ise yüzdelerle bir rakam verilemeyeceğini ama “kadın kitlesinin çok yoğun olduğunu”, “üniversiteli öğrencilerin”, “15-35 yaş aralığındaki kadınların”, daha entelektüel bir algıya hitap eden akademik, tasavvufi ve inceleme kitaplarında “20 ve üstü” yaş grubunun yoğun olarak kitaplarını satın aldıklarını ifade ettiler.

Yayınevlerinin çoğu yaptıkları yayınların cinsine göre belli yaşlara hitap ettiklerini, “özel bir yaş grubuna yoğun olarak çalışmadıklarını”, dizilere göre farklı yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik tercihlerin belirginleştiğini belirttiler.

Yayınevleri okuma yoğunluğunda okul döneminin etkili olduğunu ama sadece üniversite mezunlarının değil yoğunluklu olarak okuma skalasının lise ve üstü şeklinde belirlenebileceği fikri yoğunluk kazanıyor. Üniversitelerin kitap okumaya yaklaşımlarını bir dini yayıncı, “Üniversiteliler çok okur evet, ama öğrencilik dönemlerinde çok okuyorlar. Okul döneminde yoğun görüştüğümüz arkadaşlar birkaç yıl sonra bir daha hiç ortada görülmecek şekilde kayboluyor, ziyarete bile gelmeyecek kadar alandan kopuyorlar.” şeklinde ifade ettiler.

Yine farklı dini gruplarda hizmet eden, sosyal çalışmalar yapan ve çalışan kadınların diğer kadın gruplarına göre kitap alma ve tahmini okuma miktarlarının çok daha fazla

olduğu ortak görüş olarak ifade edilmiş ve bir yayıncı bunu, “Okumayan hizmet yapamaz. Hizmetten çıkıp çocuk çocuğa karışmış insanlar da okumuyor.” şeklinde dillendirdi.

- Kadınların okumasına küçüklük temayüllerinden başlamanın fikir edinme konusunda bizi olumlu yönlendireceğini düşündük. Görüştüğümüz bir çocuk yayıncısı kız çocuklarının okumasıyla ilgili şunları söyledi:

“Kızlara daha çok kitap alındığını düşünüyorum. Erkek çocuklarında bilgisayara yönelme ve fiziksel aktiviteler daha çok. Fuarda en tipik alıcımız kızına kitap alan bir anne. Kızına kitap alan baba bile değil maalesef. Ve anne ve kız beraber kitabı okuyorlar, ikisinin de heyecanından belli ki kitapları tanıyorlar kitapları, ikisinin paylaştığı bir alan oluşmuş bunu görüyoruz. 12 yaştan sonraki kitaplara baktığımda da arza bakarak bunun böyle olduğunu tahmin ediyorum.”

Okuma konusunda ağırlık kadınların daha çok okuduğu ya da başka bir açıdan bakacak olursak daha çok kitapla ilgili aktivitelere yöneldiği, daha çok satın alma yaptığı ve daha çok kitap tavsiye ettiği yönünde görüş belirttiler. Kesinlikle kadınlar diyen birçok dini yayıncı bunun sebepleri şöyle tasniflenebilir:

“Vakıf, sohbet ve dini hizmet çalışmalarına daha çok kadınlar katılıyorlar ve materyal olarak da kitapları kullanıyorlar.”

“Okumayı görme şansımız yok, ama kadınlar alışverişin bir parçası olarak daha çok kitap satın alıyorlar. Okumasalar bile önem veriyorlar. Kitaptan bir şey öğrenebileceklerine dair bir inançları var.”

“İş saatleriyle konu yakından ilgili. Erkeklerin kafası daha dağınık, kadınlar daha odaklı ve vakitleri var, bunun için daha çok onlar okuyor.”

Kadın kitlesi çok yoğun. İmza kuyruklarının, kitap alanların büyük oranı ya ev hanımıdır, ya öğrencidir ya da çalışan hanımlardır... Artık Türkiye’de insanlar kitap okumuyor diye kimsenin söylememesi gerekiyor. Taşrada belki çok yoğun okuma yoktur veya insanların ekonomik durumlarının rahat olduğu yerlerde daha azdır.”

“Erkeklerin daha geniş okuma sahaları olduğunu düşünüyorum. Ancak sayıca sanki kadınlar daha fazla gibi.”

“Tüm Türkiye coğrafyasını düşündüğümüzde sanırım erkekler çoğunluktadır.”

“Erkek okur bir miktar daha fazladır bence.”

“Kadın erkek ayrımı yapmak nereden baktığınıza bağlı. Muhafazakâr kadın profilinde en azından İstanbul’da çok var bu, kadın okuma grupları var. Yıllık dersler belirlenip toplu kitaplar alınıp okunuyor. Bireysel okumanın dışındaki kitlesel hareketler var. Ya da vakıfların mesela bilim sanat vakfının kayıtlı okuma, alan uzmanlığı eğitimleri var. Oradaki kayıtlara bakmak lazım ama yoğunluğun kadınlar olduğunu düşünüyorum. 2000 öncesinde kadınların sokakla olan ilişki biçimiyle de ilgili bir durum bu. 90’larda kadınlar

kafeye gittiğinde sorun oluyordu. Muhafazakâr kesimin sosyal davranışları, siyaset ve ekonomiyle beraber çok hızlı değişen bir yapısı var.”

b) Kadın okurlara göre kadın erkek okumaları farklı mıdır, kim nasıl okur?

Türkiye Okuma Haritası araştırmasına göre kadınların %86,2’si Türkçe yazılmış kitap okumakta, %35’lik bir dilim çevirileri tercih etmektedir. Kadınların ve erkeklerin kitap okumasında ciddi bir farklılık bulunmamakta, kadınlar yılda 7.3 kitap okurken erkekler yılda ortalama 7.1 kitap okumaktadır. Edebi türlerde kadınlar %34,9 romanları, %28,4 öyküleri, %10,5 şiirleri tercih etmekte ve kalan yüzdelik dilimde diğer edebi türleri okumaktadırlar. Aynı şekilde erkeklerde edebi türlerde %32,5 roman, %25,8 öykü, %9,9 şiir öne çıkmakta, bunları deneme, eleştiri, mizah, gezi-anı ve tiyatro izlemektedir.

Araştırmamızda kadın okurlar, kim daha çok okur sorusundan çok erkeklerle konular ve okuma biçimleri üzerine bir açıklama ve karşılaştırma yapmayı önemsediler. Genel görüş erkeklerin ve kadınların ilgi alanlarının farklı olduğu, erkeklerin daha toplumsal, siyasi ve tarihi okumalar yaptıkları, kadınlarınsa daha kendilerine dönük, problem çözücü ve duygusal okumaları sevdiği yönünde oldu. Kadınlar kendilerinin okumadıklarının düşünülmesi konusunda rahatsızlar. Ancak iş kadın erkek meselesi ile de irtibatlı olunca kadınların okuma arka planları daha rahat ortaya çıktı ve bazı problemlerini de dile getirdiler. Tebliğimize bu konuda ilginç açılımlar getirebilecek birkaç yorumu direk alıyoruz:

“Kadınlar kendilerine dokunan konularda okuyorlar ama erkekler ilgilerini çok çeken şeyleri mesela spor arabalar, tarih vb dış alanları okuyorlar.”

“Kadınlar daha çok kendilerini ilgilendiren konuları okur. Erkekler para mevki siyaset politika gibi toplumsal alanları.”

“Okumayı seven kadın ya da okumaya meyilli erkek yoktur. Kitap okumayı seven insan vardır bence.”

“Erkek okuryazar oranı veya yüksek okul mezunu erkekler daha fazla olduğuna göre kitap okurlarının da erkeklerden fazla olması beklenir.”

“Okumaktan beklentisine göre ayrılabilir veya benzeşebilir. Gündelik, pratik, kadınlık ve erkeklik hâllerinin ihtiyaçları söz konusu olduğunda kadın ve erkek okuma biçimleri ihtiyaca göre farklılaşabilir. Kavramsal okumaları (ne demekse?) yapabilecek düzeye olduktan sonra kadınların da erkeklerin de okuma biçimi benzeşebilir. Kadınların, kendilerini ve erkekleri tanımlayan, ilişkiler üzerine tavsiye veren kitapları okuma sürekliliğinin daha çok olduğunu, genelleme yapacaksa erkeklerin de tarih, kavramsal analiz yoluyla yazılan kitapları daha çok ve sürekli okuduklarını tahmin ediyorum.”

“Erkeklerin daha analitik okuduklarını düşünüyorum. Kadınların okuma süreleri çok daha uzun olabiliyor. Sorumluluk açısından daha yaygın bir alanda aktif olduklarından zaman problemi yaşıyorlar.”

“Türkiye’de bir bakış var. Hayatım boyunca bu imajı aşmaya çalıştım. Aptal sarışın tipi ne okur diye sorulup onun yanıtı olan bir sektör var. En okumuş seçimde bile var. Bayanlar güzelliği mesela önemsiyor ama niye önemsiyorlar, onu alıp giyip kullanmak en önemli şey hâline getiriliyor. Sürekli fiziği önceleyen bakış düzenli verilince yeni gelen nesil de onu birincil kabul ederek büyüyor. Görünümün ötesine geçen bir şey olma modeli bayanlara çok fazla çizilmiyor. Bu okumaya da yansıyor. Güzel giyindiğim günle normal giyindiğim gün öğrencilerin beni dinleme kapasitesi değişiyor.”

“Eğitimli kesimde bile kendi arkadaşlarımız hiç okumuyorlar. Kendi alanımızda bile gelen kitaplara öylesine bakıyorlar. Kadın-erkek. Kitabın kalitesinden dolayı değil de başka özelliklerinden dolayı tamam seçelim kararı veriyorlar. Okumanın çok bireysel ve kişiye özel olduğunu düşünüyorum.”

“Kadınlar daha çok okuyor ya da kadınlar okuduklarını daha çok etrafa belli ediyor da olabilirler. Okuldaki öğretmenlerden 7-8 kişilik grup güncel roman ve kitapları okuyup onun üzerinde bir cafede yemekle birlikte tartışıyorlar. Düşünüyorum erkekler böyle bir faaliyette bulunurlar mı, kesinlikle bulunmazlar. Bu da okumuyorlar anlamına gelmez. Okuyorlardır ama okuduklarını pazarlamıyorlardır bu şekilde.”

“Her iki kategoride kişisel okuma biçim farklılıkları da olmakla birlikte fitraten düşünsel analiz yeti ve beyin merkezlerini kullanma teknikleri açısından birçok alt birim sıralanabilir. (Erkek beynini, kadın beyincisini daha verimli kullanır, kadındaki detaya görece fazla önem atfetme, erkekte büyük resme odaklanma temayülleri gibi..) Okunan kitabın türüyle de alakalı olduğu gibi (romanla makale arasındaki ilerleme hızı farkı) cinslerin ihtiyaçları da süreyi belirler. Örneğin ben erkeklerin hızlı okuma tekniklerini kadınlardan daha çok kullandıklarını düşünürüm çünkü onlar metne sonuç odaklı yaklaşırlar. Ancak kadınlarda bu satır aralarının, ana fikirden daha çok tercih edilir olması şeklinde açığa çıkar. Dolayısıyla ‘geniş anlamda verimlilik açısından’ erkekler , ‘dar anlamda verimlilik’ açısından kadınlar öne çıkar.”

“En azından eşim ve kendi okumalarımı kıyaslayabilirim. Bir kadın, bir eş, bir anne olarak eve dair sorumluluklarım var ve ilginç olarak ben ‘ev’de olduğum zamanlarda zihnimi bu sorumluluklardan soyutlayamıyorum. Masanın başına ve bilgisayarımın başına oturmam ve eve-çocuklara dair yapılacak bir işin zihnimi talan etmesiyle masadan kalkmam bir oluyor. Bu yüzden bütün okumalarımı ve çalışmalarımı ofisime ve okulun kütüphanesine taşımış durumdayım. Oysa eşim, çoğu zaman evdeki bütün keşmekeşe, onun da sorumluluğu olan bazı bekleyen işlerin varlığına rağmen, bilgisayarımın başına

geçip çalışabiliyor, kendisi için gerekli okumaları yapabiliyor. Toplumsal bilinç dışının yüklediği kadın ve erkek rollerinin farklı bir tezahürü de bu olsa gerek.”

“Çoğunluk erkekler okumaya düşkün. Sebep; kadınlar nefsi, dünyevî rahatlıklarına, eğlenmeye, el işi yapmaya, gün güneş gezmeye ve en çok da televizyon önünde vakit harcamaya kitaptan fazla düşkün. (Tahsilli, tahsilsiz fark etmiyor) Kadınlarımız takvim yapraklarını yeterli buluyor. Araştırma, deneme seven hiç yok gibi çevremde. Fıkhi konuları bile bilgisayar yerine müftülük telefonlarından öğrenmeyi tercih ediyorlar. En çok yemek, el işi kitaplarına rağbet var. Hikâye, roman. Tabii dini yayınlar...”

“Erkek arkadaşlarım edebî şeyler ve kurgu okumak istemiyorlar. Birinin kurguladığı ve hayal gücüyle yazdığı bir şey onlara çok cazip gelmiyor. Bunu da açık açık söylüyorlar. Bence daha çok siyaset ve kişisel gelişim kitaplarına eğiliyorlar. Günü takip etmeyi tercih ediyorlar ve hatta çoğu kitap okumuyor. Kadınlar benim yaşımda da olsa (45 yaşında) daha çok okuyor ve edebiyata daha dönükler.”

“Kadınların az çok neler okuduğunu tahmin ediyorum. Erkekler kadınlar kadar romanları takip etmiyorlar. Kadıköy sahaflarda seri pembe dizi romanları satılan bir kitapevi var. Sürekli kadınlar giriyor çıkıyor. Ben geçen hafta 5-6’yı okudum, bana ne verirsiniz bu hafta falan. Baktım aşk romanları. Sonra şunu düşündüm, okunan şeyin niteliği gerçekten önemli. Okuduğunuz şey gerçekten ütöpikse ve gerçekle bağdaşamayacak kadar kurguysa bu sefer ne oluyor insanlar zihinlerinde kurdukları şeyleri yaşamıyor ve onlara erişemiyorlar. Bu sefer de ilişkiler de bozuluyor, problemlili kişiliklere dönüşüyoruz.”

Araştırmaya göre Türkiye’de kitaplar genellikle satın alma yoluyla temin ediliyor. Arkadaşlarıyla kitap değiştirme kadınlarda ve yaşamının büyük kısmını kentte sürdürenlerde daha fazla.

7. KADINLAR NASIL KİTAP SEÇER, NE OKUR?

a) Yayıncı gözlemleri

Yayıncıların ifadelerinden hareketle kadınların kitap seçimlerini şöyle tasnifleyebiliriz:

Tavsiye: “Kadınlar tek kitap alacaksa bile sistemli raf kontrolü yapıyorlar. Kitabı satan kişilerle konuşup tavsiye istiyorlar.”, “Fuara ya da kitapçıya kadar gelmiş, önünde onlarca kitap olsa bile birisine güvenerek kitabı almak istiyorlar. Gazete, arkadaş tavsiyeleri veya internette bahsedilen kitap onlar için öne çıkıyor.”

Yaş ve ihtiyaçlar: “Kadın kitlede 15-45 yaş gidip gelen bir kitle var. Dizilere göre konular değişiyor. 15-30 roman, kurgu yine 20-40 arası kişisel gelişim, aile, eğitim kitapları önceleniyor. Kendilerinde eksik kaldığını düşündükleri şeyleri tamamlamaya çalışan bir kadın grubu oluşuyor.”

Duygusal ve anlık tercihler: “Popüler kitapları okuyan kadınlar çoğunlukta. Kapağı güzelse içi güzeldir mantığından hareket ediliyor. Anlık güdüsel tercihler de olabiliyor, düşünölmüş sistematik tercihler de, ama sonuçta istekleri daha duygusal yönde.”

Yönlendirilme: “Bazı yayıncılara göre kadın okur üzerinde kitap seçme sultaları var. Grup hâlinde dolaşma, abla ya da cemaat ne derse sadece onu satın alma davranışı gözleniyor. Kitap sanki patlayıcı bir madde gibi, kötüsü iyisi hemen seçilecek ve asla bazıları eve girmemesi gereken şeyler gibi ele alınıyor.”

Kadınların okuduğu alanlarsa yayıncıların gözünde çok belirgin. Neredeyse tüm yayıncılar kadınların anlatı ve romanlardan hoşlandıklarını belirtti. Özellikle aile içi problemleri anlamaya, eşlerle entegre olma çabasına yönelik kitaplar revaçta. Eğitim ve kişisel gelişimin yanı sıra çocuk bakımı, zayıflama, yemek gibi ihtiyaçları halletmeye yönelik kitapları da gözden geçiriyor ve en az bir tane bulunduruyorlar. Nadiren tarih, sosyoloji, siyaset ve “daha zihinsel çaba gerektiren” kitaplara eğiliyorlar. Dini yayınlarda ise dua ve vird kitapları, ilmihaller, iç dünyaya yönelik tasavvuf eserleri, son dönemde özellikle dini kadın şahsiyetlere yönelik roman ve biyografi çalışmaları tercih ediliyor. Çocuk kitaplarının çoğunu da kadınlar alıyor ve çocuklarına veriyorlar.

Türkiye Okuma Haritası'na yine bir göz atarsak, Türkiye'de kadınların (%64,6) ve yaşamının büyük kısmını kentte geçirdiğini belirten katılımcıların diğerlerine oranla daha çok tavsiye üzerine kitap okudukları bulgusuna ulaşılmış. Kitap seçiminde kitabın adının 7-24 yaş grubunda ve kentte yaşayanlarda diğer gruplardan daha önemli olduğu görölmektedir. (Kadınlar %25 kitap adını önemsiyorlar.) Dergi ve gazetelerin kitap eklerini inceleyerek satın alma ise 45-54 yaş grubunda, erkeklerde ve yaşamını büyük şehirde sürdüren bireylerde daha yüksek.

b) Okurun hoşlandığı konular

Söz konusu araştırmada Türkiye'de %19,5 ile en çok edebi türler okunurken bunu %18,3 ile dini yayınlar takip etmektedir. %16,2 eğitim, %13,8 tarih okunduğu belirtilmiştir. Din konulu kitapları kadın kitlesi içerisinde ev hanımları ağırlıklı tercih etmekte (32,6), genel olarak kadınların %19,7'sinin en çok dini kitap okuduğu ifade edilmektedir. Kadın okurlara kendilerini hangi konularda geliştirmek istedikleri ve okumayı tercih ettiklerini sorduğumuzda büyük oranda yayıncılarla paralel ifadelerde bulundular. Kadın okurların kendi ifadeleriyle dile getirirsek “güncel konular, edebi yayınlar, kadın yazarlar, aile, evlilik, çocuk, fikri yönde kendilerini geliştirmek, gündemi takip etmek” gibi kategorilendirmeler bulunuyor. Bunun yanı sıra kadınlar ihtiyaçlarına yönelik okumayı yoğunluklu olarak tercih ettiklerini belirttiler. Özellikle mesleki yeterlilik ve dini konularda zihinlerindeki soruları cevaplamak onlar için önem arz ediyor. Okurların cevaplarından bazıları şöyle:

Farklı fikirler ve yeni bilgiler edinmeye ihtiyaç duyuyorum. Bunun için de fikir kitapları okumaya çalışıyorum.”

Ben yazar seçiyorum, kim ne yazdı, yeni olarak ne çıktı, bu konuda meraklıyım.

“Üniversiteye kadar düşünce ağırlıklı okudum. Roman hikaye yoğunluklu okudum. Kitap tercih etmeyi çok sonra öğrendim. Ortaokulda daha farklı kitaplar okudum. Bir kere okudum hidayet romanlarından. Huzur sokağını okudum. Üniversitede farklı insanlarla karşılaşmaya başladığım için daha farklı düşünce kitaplarına da yöneldim. Demokrasi vb konular. Felsefeye bulaşmadım.”

“Okumalarımı ihtiyaçlarıma göre takip ederim. Dini kitapları da akademik hayat öncesinde okurdum. Konu belirleyip alıyordum, şimdi kendi çalışmalarına odaklandım. Kitap alımında da günceli ve kaliteyi takip ediyorum. Konunun uzmanlarının kitaplarını okuyamamam bile kitaplığında bulundurmamı önemserim.”

“Hikaye, roman, dini kitaplar... Bir dönem okuduğum kişisel gelişimleri ayırdım dönüp bakmayacağım. Kadınlara yönelik güzellik yemek hiçbir zaman kütüphaneme girmiyor.”

“Hikayeler ve romanlar vazgeçilmezimdir. Okuduğumdan sıkıldığımda da onlara dönerim beni okumaya heveslendirirler. Akademik kitaplar, biyografiler, tarih kitapları ilgi alanım. İlgimi çeken her türlü kitabı okurum.”

c) Okurlar ve dini yayınlar

Neredeyse bütün kadınlar dini kitap deyince önceliği tefsire verdiler. Dini yayınları zihinsel olarak kategorize etmede oldukça başarılıydılar. Mezhepler, modernizm, ilmihal, tasavvuf, İslâm âlimleri ve sahâbelerin yaşamı, hadis, ahlâk, tefsirler, konulu tefsir çalışmaları, dinler tarihi, mitoloji, itikadi prensipler, ayet-sünnet bütünlüğünün pratik hayata yansımaları, biçimleri, cinsiyetim ve medeni durumumun dindeki yeri, görev ve sorumluluklarının yanı sıra belli konulara odaklanmış okurlar vardı:

“İbadetlerle ilgili detaylı bilgi veren ve basitleştiren kitaplar görsel açıdan zenginleştikçe insanlara daha çok hitap etmeye başlıyor. Çok yararlı olduğunu düşünüyorum.”

“Özellikle psikoloji ve din konularını karşılaştırma veya eşleştiren kitapları tercih ederim.”

“Çocuklar için yapılan dini yayınlar çok yerinde ve yararlı geliyor bana. Onlarda iyi gayretler ve faydalı çalışmalar olduğunu düşünüyorum.”

28 Şubat biz İmam-Hatip'te okurken oldu. Öncesinde ciddi bir dini kitap okuma eğilimi vardı. Bir taraftan klasikler, diğer taraftan dini romanlar ve dini ideolojik kitaplar, ablaların yönlendirmeleriyle İslâm ve demokrasi, İslâm ve egemen düzen, İslâm'ın modern dünyaya bakışı gibi kitaplar okurdum. Şimdi objektif baktığımda çocukları belli bir yere kanalize etme amaçlı kitaplar bunlar ve ben bunlardan bir hayli okumuştum. 28 Şubat sonrasında da okudum ama ciddi bir kırılma oldu. Üniversite sınav telaşı girince de klasiklere popüler romanlara geri döndüm ben. Şu anda basılan dini kitaplara da bakmaya çalışıyorum.

Bizim camiadaki dönüşümleri kitaplar üzerinden de okumaya çalışıyorum aynı zamanda. Dinimizdeki önemli kadınları psikolojik açıdan tahlil etmeye yönelik kitaplar olsun, peygamber dönemini farklı açılardan değerlendirmeye çalışan kitaplar olsun bunlar aslında hem İslami kesimdeki dönüşümü göstermektedir. Kadın kitaplarının popülerliği feminist söylemin gücünden kaynaklanıyor mesela. İslamcı kadınlardaki feminist tonun ağır basmaya başlamasından kaynaklanıyor. Tabi içi insana mesaj verme kaygısıyla ve mantık hatalarıyla dolu kadın kitapları yok artık. Mesela 'Kadının Adı Yok'a nazire 'Müslüman Kadının Adı Var' kitabı vardı. Geçen bir yerde tekrar rastladım çok güldüm. Hani Ayşe'nin içkili ortamdaki boğuntusunu anlatan ama Ayşe'nin değil yazarın konuştuğu kitaplar. Sen orda bana bir şey anlatıyorsun belli. O dönemin doneleri idi belki bunlar. Belki de bu dönemde İslâmi roman dediğimiz mesaj kaygılı romanlar yok. Daha farklı İslâmi kimlikteki kızlara merak salan kişilerin kitapları var şimdi. Ama içlerindeki başörtülü ve açık kızın anıları kitaplar ile ilgili kendi görmek istedikleri yerden bakarak başörtüsünü okumaya çalışan çalışmalar. Kadın üzerinden okuma yapmak zaten her yerde içselleştirilmiş bir yaklaşım olduğu için her şey yayınlanıyor."

Kadın okurlarla yapılan mülakatlarda konu dine geldiğinde genel bir sıkıntılı cevaplama gözleniyordu. Öncelikle çok genel cevaplar veriyor, ancak ikinci üçüncü soruda yaklaşımlarını dile getirmeyi tercih ediyorlardı. Yayıncılık yönlendirmelerinden rahatsız, kişisel isteklerle zaman zaman çatışan okuma serüvenleri olmuş ve bir kısmı dini yayın piyasasına güvenlerini yitirmişti. Örnek grubun, erken yaşta itibaren dini yayınlar içeren kütüphanelerde sıkça bulunduğu ve ellerinden, çevrelerinde de okunan birçok dini yayın geçmesine bağlı olarak eleştirel ve yayıncılara seslenen cümleleri oldu. Bu cümleleri kongrenin özel kitlesiyle paylaşmanın yararlı olacağına inanıyorum:

Artık takip etmiyorum: "Açıkçası dini yayınları çok iyi takip etmiyorum. Ancak disiplinler arası çalışmalar daha çok ilgimi çekiyor.", "Evimizin kütüphanesinde karşılaşıyorum sadece. Benim kütüphanemde yok açıkçası. Elime alıp baştan sona hiç okumadım. Hani sahabelerin hayatlarına bakmak ve birkaç kişiyi bölüm bölüm okumak dışında.", "Elimden çok geldi geçti. Gençlik ve namaz kitabı, dini romanlar hatırlıyorum. Cemaat yayınlarını çok okudum. Ama o okuduğum dönem lise en fazla üniversite 1-2 falandı. Ondan sonra okuduklarım içerisinde meal, ilmihal, tefsir vb şeylere bugün de bakıyorum ama ayet ve hadis kaynaklı yazılmış dini yayınlar benim artık hiç ilgimi çekmiyor ve kütüphanemdeki o yayınların da tamamını bir yerlere verdim şu anda. Ama o dönemde benim için en değerli kitaplardı. Bu da kişisel gelişimin bir ürünü ve göstergesi. Dönemsel yayınlar da çok dini yayınlar arasında. Yayıncılar birçok yayını gözden geçirmeli. O kitapları okuyan birçok genç bundan etkileniyor, bu göz önünde bulundurulmalı."

Dini bakışımınla çatışıyorlar: "Dini bakışımınla dini kitaplar arasında çok bağlantı göremiyorum. Mesela merak edip elime alıyorum, merak ettiğim konular var. Ama okurken

okumak istemediğimi fark ediyorum. Örnek veremeyeceğim direk ama bazı örnekler, bakış açıları beni rahatsız ediyor. Herkes kendisine göre bir bakış açısından dini yorumluyor diye düşünüyorum. Objektiflik ve tolerans konusunda kaygılarım oluyor okurken. Kimileri olayı böyle sadece ucundan ucundan anlatıyor, kimileri de çok keskin çizgiler çiziyor. Ben de aradığım tarzda yazarları çok arayıp bulamadığım için de okuyamadım yani.", "Ben din eğitimimi aileden aldım. Hâlâ da almaya devam ediyorum. Din eğitimimi din kitapları üzerinden değil de okuduğum birçok kitaptan öğrendiğim birçok şeyin de katkıda bulunduğuna inanıyorum. Ya destekleyecek ya öğrendiğimi sorgulamama neden olacak birçok cümle geçiyor okurken. Onlar vesilesiyle araştırıyorsun bile. Evdeki eğitimin de yeterli olmadığını söyleyeyim. İşte o zaman başvuru kitabı aramaya başlıyor insan. Baştan sona okusaydım bir ilmihali tabi bazı konularda adamakıllı bilgilere sahip olurum ama dilleri de okutmuyor."

Mülakat sırasında dini yayınlar ve kütüphanelerden bahsederken "Neler gitti neler kaldı?" şeklinde esprili bir soru sordum okurlardan birisine. "Hani kolay olacaktı hani pratik olacaktı sorular, tüm hayatımızı sorgulatıyorsun" yanıtını almak en ilginç mülakat anekdotlarından birisi olmanın yanı sıra aslında dini yayınlara verilen büyük önemin de bir göstergesi oldu.

8. DİNİ KİTAPLARDA KADIN OKURLAR NE İSTİYOR, YAYINCILAR NE DÜŞÜNÜYOR?

a) Kadın okurların dini yayınlar konusundaki düşünceleri ve yayıncılardan talepleri

Kadın okurlarla sohbetlerimizde ağırlıklı olarak dini yayınlar alanının gelişmesi için neler yapılabilir, istekleri ne yöndedir sorusuna cevap aradık. Kadın okurlar en başta şimdiye kadar yayınlanan kitaplar konusunda yeniden gözden geçirmeler yapılarak yeni baskılarının hazırlanmasını talep ettiler. Yine taleplerin büyük bölümü modern hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek dini yayınlar bulunamamasına dairdi. Bilinen konularda yanlış cevaplar veren kitapların yayından kaldırılması istendi. Basit ve yeterince araştırmadan yazılmış, kopyala yapıştır kitapların karşısında olduklarını belirttiler. Liyakatli kişilerden daha çok kitap yazmalarını istediler. Kitapların ağır dillerinin daha anlaşılır hâle getirilmesini yayıncılardan talep ettiler. Kitaplarda reçete verme anlayışından yazarların kurtarılmasını vurguladılar.

Bakışlarını kendi cümlelerinden ifade edelim:

Dini yayın yapanlar ve yazarlar da kendilerini eleştirmeli: "Eleştiriye kapalı olmak her yere yansıyor. Eleştiriye ne kadar açıksak değişme ihtimalimiz o kadar fazladır. Dini yayınlar için de böyle olduğunu düşünüyorum. Ben bir araştırmacı olsam ve bir başkası bunu eleştiriyorsa kafa yormalıyım ki gerçekten paylaşmak istediğim bir şeyler varsa,

insanlara bunu anlatıyorsam neden daha iyisi için uğraşmayayım? Hukukta yaşadığımızda böyle kanunlar aynı görünüyor ama uygulamalara baktığımızda bir hâkimin dediğini başka birisi aynı kanunla farklı yorumluyor, dini yayın meselesi de aynen böyle. Bu insanın ne yaşamına ne inancına halel vermez. Aksi taktirde inadına söylenen ve birbiriyile o kadar çok çelişen bir yayın anlayışı oluyor.”

Yanlışlar giderilmeli: “Üniversite son sınıfta yapılan kes kopyala tarzı tezlerin devamı olarak kes kopyala kitaplar... Tam anlamıyla ihtiyaçları karşılayabilecek anlamda yorumlar ve cevaplar bulamıyoruz. Bu zor tabii ki çünkü yorum yapılacak en riskli alandır din. Ama liyakati olan din adamlarımızın, ilahiyat hocalarımızın bile kitaplarında güncellenmiş meseleler göremiyoruz. Tam anlamıyla motomot, bu böyledir bakışı.” , “Kopyala yapıştır tekniği ile genelde tekrardan ibaret, eski âlimlerin dokunulmaz kabul edilmesi, tabuların olması dini kitaplara da onları okuyanlara da zarar vermiştir. Örf ile dinin birbirine girmesi, kişilerin örfi ve nefsanî değer yargılarını din kisvesi ile İslâmî camiaya dayatmaları. Eğer İslâm’da en önemli değerlerden birisi de aile ise, bu zamana kadar gelen, bazı erkek hoca efendilerin canlarının istediğini meallere tıkıştırıp, bazı ayet ve hadislerin ya da peygamber ahlâkında olan değerlerin, kenara köşeye sıkıştırılması ya da sümen altı edilmesi düzeltilmelidir.”

İhtiyaçlar önemsenmeli, kalite ve edebî yaklaşım gençlerde ve yetişkinlerde artırılmalı: “Daha kaliteli güncel olayların romanları içinde bilgi sunulması gerek. Çocuklar için dini yayınların albenisi artırıldı ve faydalı oldu. Kadınlar için de buna ihtiyaç var.”

“İnsanların dikkatini çeken fantastik romanlarda eksik olduğunu düşünüyorum, gençlerin ilgisini çekecek sürükleyici ve etkileyici dini yayınlar bulmak imkânsız.”, “Pek çok dini yayını çağ dışı buluyorum. Hâlâ gençlere yönelik kitapların konuları, menkıbe ve rivayet menşeli... Zamanımızın insanına konu ve teknik bakımından hitap etmekten uzak.”

“Dini hassasiyeti olan insanları rencide etmemek lazım. Herkesin samimiyetine inanmak zorundayız bu ayrı bir konu ama bunun ötesine geçebilmek gerekiyor.”

“Eskiden çok daha ağır dilli kitaplar vardı, muhtasar ilmihaller filan. Bunlar açıp da kelimelerini anlamakta zorlandıkları kitapları okumak istemiyordu insanlar. Bu alandaki çeşitlenme, farklı konulu ilmihaller filan çok hoşuma gidiyor. Dilleri biraz daha akademi-den kopup biraz daha halkın diline yaklaşırsa çok daha verimli olur.”

“Öğrenciler en güncel fetvaları bulabilecekleri kitaplar istiyorlar. Mesela saç boyamak haram mı, erkeklerle çıkmak çok mu günah gibi birçok sorular soruyorlar. Çocuklara da yüklenemiyorum o kadar başka bir dünyadan geliyorlar ki kestirip atma bakışıyla bir sonuç çıkmıyor. Çocuğun bize sorduğu soruya tek bir cümleyle cevap vermek hiçbir şeyi çözmiyor ve bir şey ifade etmiyor. Bunun bir altyapıya taşınması gerekir. İkna edici, neden başörtüsü kullanıyoruz, neden namaza erken alıştırmak gerekir gibi genel sorulara,

bunu okudum anladım, yapıyorum ya da yapamıyorum seviyesine getirebilecek kitaplara ihtiyaç var.”

“İleri yaş için de modern dünyanın ikilemlerindeki tavırlara dair ama didaktik bakışı biraz daha geride bırakan ve empati temelinde kitaplara ihtiyaç var. İnsanı merkeze alan, vakalar üzerinden yorumlar yapan. Derinlemesine inceleyen dini kitaplar da gerekiyor.”

Kanıtlanma çabaları artık bırakılmalı: “Bu alanda yazılmış birçok kitabın dini ispatlama kanıtlanma çabası var. Bu büyük bir eksiklik. Dinin ispatlanmaya ihtiyacı yoktur. Sadece doğru ve düzgün tebliğ edilmesi gerekir.”

Yanlış içerikler denetlenmeli: “Dini konuların zamanın ruhuna uyarlanamaması, uyarlanmaya çalışırken ya başka dinlerin ya da çeşitli akımların etkisinde kalarak mümkün olduğunca çok kişiye ulaşmak etki uyandırmak amacıyla özden feragat edilmesi, konuların genelde ihtiyaca binaen seçilmeyip o günün satış anlayışına göre belirlenmesi.”

Modern yayıncılık anlayışını takip etmeli: “Kendini günümüz pazarında, modern yayıncılık çerçevesinde iyi ifade edemediğini düşünüyorum.”, “Kadın sahabe hayatlarına mesela ben çoğunlukla pragmatik ve ders materyali olarak bakıyorum. Yoksa çok da okur muydum bilemiyorum. Birçok alanın kendine ait videosu, materyali, çizelgeleri vb şeyler var. Bizim alana bakıyorum birileri bir şeyler yapmaya çalışıyor, sunumlar da hazırlanmaya çalışılıyor yeterli değil, daha doğrusu etkili değil, yayıncılar, çocuklar ve gençlerin yanı sıra yetişkinlerde de buna çalışmalı.”

Uzmanlaşmalar artırılmalı: “Yayıncılıkta uzmanlaşmalar bence kaliteyi artırıyor. Aynı tarzda yayın yapma hem okur kitlesini yakalamayı, hem de farklı konulara değinmeyi getiriyor. Okur açısından çeşitlilik eleştiriliyor ama sorgulayıcı olmalıyız.”

Kadınlar için yeni alanlar açılmalı: “Bayan müftü yardımcılarını bile yeni yeni var. Kadın erkek ayrımı olmasa da bayanların kendi problemlerine bile ciddi anlamda yaklaşmalarını bir problem bence.”

Farklı alanlardan kişiler dini kitap yazmalı: “Dini yayınların doğru okumaya daha çok ihtiyacı var. Her biri ayeti farklı bir açıdan tefsire talip samimi arzularla kaleme alınmış olsa da, katman katman hazineler barındıran Kitap’a teğet geçmiş hissi de oluşturabiliyor. Dönemimiz gibi eserlerimiz de sıklık problemi yaşıyor. Özellikle İlahiyat Fakültesi eğitimi mantığından kurtarılmasının faydalı olabileceğini düşünüyorum. Bakışın berraklaşması örgün eğitimin defolarından kurtulmakla mümkünse, bu mesele ilahiyatçıların tekelinde olmamalı. Üzülmediğim başka bir mesele de; pozitif ilmin uhrevi ilimle bir türlü harmanlanamaması. Tek bir kaynaktan akan bu ırmakların hep bir sebeple ve kalın hatlarla ayrılmış olması.”

Karşılaştırmalı eserler artırılmalı: “Dini karşılaştırmalı olarak anlatan eserler olsaydı okurdum. Hem İslâm’da tarihi bir okuma, dönem karşılaştırmaları hem de din karşılaştırmaları. Bu tür yayınlarda aklında olan ama senin tanımlayamadığın soruları orada

görüyorsun ve çözüm arıyorsun. Cevabı bulamasan bile kafa gıcıklayan kitaplar olması dinamik tutuyor. Kuru kuruya bilgi ve kaynak veren kitaplardan hoşlanmıyorum.”

b) Yayıncıların gelecek vizyonunda kadın alanıyla ilgili düşünceleri

Görüştiğimiz yayıncıların hepsi kadınlarla ilgili yeni yayınlara ihtiyaç olduğunu vurguladılar ve bu konuda yapılabileceklerle ilgili görüşlerini bizimle paylaştılar. Görüşler şu alanlarda yoğunlaştı:

Kadın sahâbe örnekleri önemli: “Kadın sahabe (ya da dini figür) romanlarının ve ilmiyel kitaplarının daha çok kadınların ilgisini çekeceğini düşünüyorum. Verimli olur mu bilemem. Ama deneyip sonuç alan yayınevleri oldu. Özellikle Muhteşem Yüzyıl dizisinden sonra, Hürrem faktöründen hareketle, İslâmi kadın figürün başrol oynadığı romanların satışında bir hareketlenme olduğunu gözlüyorum.”

Pozitif ayrımcılığa ihtiyaç var: “Kadınlara özgü bir yaklaşım geliştirmek mümkün. Dindar kadınların (veya dinî konulara ilgi duyan kadınların da diyebiliriz), ciddi anlamda bir pozitif ayrımcılığa ihtiyacı var. Böylesi bir yaklaşımın çok verimli olacağı söylenebilir.”

“Öncelikle Kur’an’ın genellikle erkek-egemen anlayışla tefsir edildiğini, kadın dünyasının çok öncelenmediğini düşünüyorum. Örneğin hayızlı kadının ibadetlerindeki kısıtlama konusu çok tartışmalı. Her kadının hayatının neredeyse % 25’i ibadetten/dinden kopuk geçiyor. Hangi meal olduğunu hatırlamıyorum ama, bir mealde “Sana hayızdan sorarlar. De ki, o bir pisliktir” şeklinde tercüme görmüştüm. İbarenin aslı “hâzâ ezâun” hâlbuki. Çok net bir şekilde, “o eziyetli bir hâldir” şeklinde anlam verilmesi gerekiyorken, alakasız bir yorum yapılmış. Bunun İsrâiliyat olduğu kanaatindeyim. Bu basit örnek bize, Kur’an ve Kadın ilişkisinin yeniden elden geçirilmesi gerektiğini gösteriyor. Dinin niye erkek-egemen hâle getirildiği sorgulanmalı. Bu işin temeli, Kur’an ile başlıyor. Kadınların yaşamları, giyim-kuşamları, sosyal hayattaki konumları çağın gereklerine göre epey değişti. Buradan meşru daire içinde, onların ihtiyaçlarına göre nasıl yorumlar yapılabilir diye düşünmemiz gerekiyor. Bu çerçevede de yayıncılara iş düşüyor. Konuya ilişkin yapılan çalışmalara pozitif ayrımcılık uygulamamız gerekiyor.”

Yayıncılar tek tipten kurtarılmalı: “Kişisel kanaatime göre, geniş kitlelerin homojen hâle gelmesinde fayda yok. İnsanlar bazen yanlıştta da ittifak edebiliyor. Bunun sosyal, siyasal, ekonomik, konjonktürel pek çok nedeni var. Ancak farklılıkların olması, doğruya ulaşma adına ciddi yarar sağlıyor. Bu sebeple, kitlelerin tek-tip/benzer şekilde düşünmesi, davranması gibi bir arzunun, yanlışt olduğu düşüncesindeyim.”

Sadece kadın yayınevi: “Sadece kadınlara yönelik olarak yapılandırıdığımız bir yayınevi var. Toplumun çekirdeği aile. Aile yapılandırılmazsa toplum mahvolur.”

Arz, talep, misyon dengesi kurulmalı: Ciddi bir çizgiyle çizilemeyebilir ama bu bir gölge de olsa kadınlara yönelik bir arz bakışı var. Her şey taleple örtüşüyor. Ama yayıncılık

tabii ki bir misyon meselesi, onun dengesini kurmak gerekiyor. Sağduyulu bir yayıncılık yapmak istiyorsanız bu dengeyi tutturabilmeniz lazım. Bazen talep yönüne kayabiliyoruz, bazen tamamen misyonumuz temelinde yayın yapıyoruz. Hem insanların taleplerini karşılayabilmek, hem doğru bildiğiniz olması gereken bakışı sunabilmek.”

Sadece kadına odaklanmamak gerekli: “Yayınevi bazında belki dergi düşünülebilir ama bilfiil kadın erkek ayırt eden yayınevi mantığı olamaz. Yayınevi tüzel kişiliğini düşündüğümüzde her kitleye ayrı kategoriler olmak zorundadır zaten, ticari bir anlayış kitleyi bilmeyi gerektirir.”

9. SONUÇ

Yaptığımız araştırma üzerinde alanda çalışan yayıncılar, yazarlar ve araştırmacılar için bir örnek niteliğinde sunuldu. Bu araştırmanın yorumlanabilmesi ve üzerinde geniş açılımların yapılabilmesi aynı alandaki daha geniş çalışmalarla mümkün olabilecektir. Ben araştırma sırasındaki gözlemlerimden hareketle kısa ve okurlar gibi öznel bir değerlendirme ile görüşlerimi özetlemek isterim.

Fatma Barbarosoğlu, bir köşe yazısında “Yatay okuyucular ve dikey okuyucular” sınıflandırmasını yaparak kadın okurlarla ilgili gözlemlerinden bahsetmekte. Yazıda toplumdaki ana kitlenin yatay kitap okuyucusu olduğunu yani kitap okuyucusundan çok kitap alıcısı olduğundan bahsetmiş, “Kim okuyor bu kitapları?” sorusuna verilecek cevap ile “Kim alıyor bu kitapları?” sorusuna verilecek cevabın insanı ayrı yere götüreceğini not düşmüştü. Yayınevlerinin kısa bir sürede fazla baskıya yüklenmesi, bir süre sonra kaliteli de olsa kitapların unutulupvermesini “medyanın alışveriş cadısına tâbi olan” ve “gazetenin kendisine çizmiş olduğu yaşam izleğini takip edenler, takıldıkları mekânlarda ellerinde yeni çıkmış top on listesinden kitaplarla görünmeyi önemsiyor. Kitap satın alıp okuyucu olmamak bu izleğin en ayırt edici özelliği” cümleleriyle ifade etmişti.⁴ Mülakat ifadelerinden ve konu ile ilgili yaygın görüşten hareketle Türk kadın okurunun yatay okumalardan dikey okumalara geçmeye ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Fikrimizce toplumdaki kadın okurların nitelikli okumaları onların desteklenmesi, fikirlerini paylaşabilecekleri ortamların artırılması, nitelikle okunabilirlik arasında kadınlar için dengenin tutturulabilmesi ile mümkündür. Özellikle büyük şehirlerde artmakta olan kadın okuma grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları çerçevesinde konulu okumalar yapan kadın araştırmacıların artması, ihtiyaçlara uygun çözümlerle kitap yayınlama konusunda umut vermektedir. Bu temelde okuma gruplarında okunan kitapların gözden geçirilmesi, toplantı sırasındaki görüş ve tartışmaların kayda alınmasıyla çalışma dokümantasyonlarının çıkartılması, grup içi ve gruplar arası özendirme faaliyetleriyle sayılarının artırılma-

4 Barbarosoğlu, Fatma, “Yatay Toplumun Yatay Okuyucuları”, Yeni Şafak Gazetesi, 25/06/2004.

sının yanı sıra bu gruplarla ilgili lokal araştırma ve anketlerin yapılması kadın çalışmalarının yeni bir boyutu olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Eğitim hayatından sonraki dönemde kültürel olarak beslenmiş birçok kadın, daha çok mesleki okumalara ya da ihtiyaçları gidermeye yönelik aile, çocuk, psikoloji gibi alanlarda okuma yapmaya yoğunlaşmaktadır. Burada Türkiye'deki okuma kültürü ile ilgili Prof. Dr. Orhan Okay'ın şu cümleleri bakışımızı doğru bir alana taşımakta yardımcı olabilir: "...ekmeğin karın doyurması için üretilmesi ihtiyaç ve zarurettir de ona göz ve damak zevkini okşayacak ilavelerle kültür başlar. Okumada da herhangi meslek sahiplerinin kendi alanlarında bilimsel ve mesleki yayınları okumaları, yenilikleri takip etmeleri tabiidir ve zaruridir. Bu tür okumalar okuma kültürü değildir. Asıl okuma olarak sanat eserlerini, bir düşünceyi ürünü olan eserleri kast ediyoruz."⁵ Türkiye'deki öğretmenler üzerine yapılan bir araştırmanın şu verilerine bakmak bu tablonun oluşması konusunda bizi gayretimizi artırmaya sevk edebilir: 2002 yılında Ankara merkez ilçelerinde yapılan bir araştırma 127 öğretmen üzerinden bölgedeki 19.701 öğretmen örneklenmiştir. Bu öğretmenlerin yanıtlarına göre okuma sıklığı konusunda %37, 8 hiç okumadığını ifade etmiş, %30,7 iki ayda bir kitap ve daha az okuduğunu, %22,8 ayda 1 kitap okuduğunu ve % 8,7 ayda bir kitap ve daha fazla okuduğunu belirtmişlerdir. Bu tabloyla hiç okumayan ve zayıf okuma alışkanlığına sahip öğretmenlerin sayısı %68,5 gibi ciddi bir orana ulaşmaktadır.⁶ Bu temelde tarihin farklı dönemlerinde birçok yazarın ifade ettiği gibi okuma kültürünü temel alan bir okur olma durumu her zaman azınlıkta kalmaya devam edeceği düşünülebilir.⁷

Diğer taraftan vakti olan birçok kadın kendi toplumsal algısında sorun çıkartmayacak "hafif" okumalarla yetinirken vakitsiz ama idealist birçok kadın okur da dar vakitlerinde bile tâbiri caizse toplumsal eleştirileri yenebilmeleri için gerekli malzemeye yönelmekte ve kendilerini yeterli kılacak okumalar yapmaktadırlar. Görüşmelerimizdeki ifadelerin de umudunu verdiği bu düşünce, bizi kadınların edebi zevklerinin gün geçtikçe geliştiği, okuma kriterlerinin ve sorgulayarak kitap alma ve ona vakit vermeye yönelik anlayışlarının arttığı kanaatine taşımaktadır.

Hidayet Şefkatli Tuksal, I. Dinî Yayınlar Kongresi'nde dinî alanda kadın-erkek ayrımının ötesinde, mirasımız yakından incelendiğinde bir şablonla karşılaşıldığını ve tek tipleştirici, kadının erkek üzerinden algılandığı bir yayıncılığın yaygın olduğundan bahsetmiş, ön yargılarımızdan kurtularak, Türkiye'deki kadın manzarasını iyi tahlil ederek,

5 Okay, Orhan, "*Okuma Kültürü*", Okuma Kültürü ve Okullarda Uygulama Sorunları Toplantısı, MEB Yayınları, Ankara 2007, s.37.

6 Yılmaz, Bülent, *Okuma Alışkanlığında Halk Kütüphanelerinin Rolü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

7 Yılmaz, Mehmet, *Türk Dili ve Edebiyatı Öğrencilerinin Okuma Profili Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008, s.30-32.

istatistikleri göreberek ve bugüne kadar yayınlanmış kitaplardaki sorunları gözden geçirerek sorumluluk sahibi bir dinî yayıncılığa yönelmenin gerekliliğinin altını çizmiştir.⁸ Bugün akademik yayınların gerçekçi ama ağdalı dili mi, edebileşen dini kitapların içeriksizliği mi sorusuna muhatap kalan günümüz kadını yeni çıkışlar aramaktadır. Günümüz bilinçli kadın okuru, kendisi adına ihtiyaçları bilinmeden, geldiği nokta çözümlenmeden hızlıca çalışılmış kitapları ya reddediyor ya da hayatının erken dönemlerinde okuyup sonrasında geçtiği yollardaki vakit kaybı materyallerinden birisi olarak ifade ediyor. Yanlış tercihlerin yarattığı hayal kırıklıkları ya da tek yönlü dinî bakışlardan kurtulma isteği yeni alanlara kanallı olmasına, zevklerine ve entelektüel düzeyine göre çeşitliliği çok daha fazla olan, dini yayınların dışındaki, kitapları okumaya ağırlık vermesine yol açıyor. Elbette bu günümüz insanının ve tabii ki kadınının zihnindeki dini sorunları, sorgulamaları ve çözüm arayışlarını hallettiği anlamına gelmiyor. Sorunlarını onu anladığını düşündüğü, hayat tarzı benzeşen ve kendi sorunlarına çözüm bulmuş kişilerin bire bir sohbetlerinde, konferans ve eğitimlerde ve daha özgür bir yayın alanı olan internette yaptığı aramalarla çözmeye çalışıyor. Bugünün çalışan, okumuş ve modern hayatın her alanına muhatap kadını dinin hayatının her yönünde aktif çözümler sunması için yeni bakış açıları ve özgün çalışmalar bekliyor.

Görüştüğümüz yayınevlerinin neredeyse tamamında kadın personelin istihdam edilmesi, yayınevi yetkililerinin kendi tasniflerinden hareket edersek, farklı yayınevlerinde “tasarım”, “editör”, “genel yayın yönetmeni”, “halkla ilişkiler”, “basın”, “kurucu üye”, “çevirmen”, “redaktör” bölümlerinde çalışan kadınlar bulunmakta idi. Bir yayının grubunun eklediği “Aile dergisi” bölümünde ise “neredeyse tüm çalışanların kadın” olması yayıncılığın geleceğinde kadına yönelik nitelikli kitapların artacağına güzel bir habercisi gibidir.

Son olarak yaptığım çalışmada kadınlarda sıkça gözlemlediğim, sorularımız karşısında önce zihinlerinde sivrilmiş olmayan bir ayrımı yaptıkları, sonrasında kadın odaklı cevaplar verme eğiliminden bahsetmek isterim. Tasniflerimizi yayıncılık alanında ihtiyaçların farkında olarak yapmak ve ticari düşünmenin yanı sıra insanî olanda kalma ve yapay gündemler oluşturmamanın da önemli olduğunu düşünüyorum. Nitekim kadın tasnifi ile yayınlanan kitaplara ilgilerini sordüğümüzde görüştüğümüz kadın okurlar yapay gündemlerinden rahatsız olduklarını ve bu yayınların kadına ait aksesuarların bir diğeri olarak önlerine sunulduğunu ifade etmişlerdir.⁹ Bu temelde kurucusu ve genel yayın yönetmeni olarak görüştüğümüz bir yayıncı hanımın kendisine yönelttiğim, “Yayınevinde

8 Tuksal, Hidayet Şefkatli, “Dini Yayıncılıkta Kadın Söylemi/Yorumu”, Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi Tebliğleri, Ankara 2004, s.263-268.

9 - “İçeriklerinin korkunç derecede zayıf olduğunu, pazarlama tekniklerinin artık modern dünyanın bile terk etmeye başladığı cinsiyet rolleri üzerinden yürütüldüğünü görüyorum.”

kadınlar ve kadınlar için kitap” sorularına verdiği cevapla tebliğimi noktalamak isterim. “Yayınevinde emeği kadın erkek diye ayırmıyorum. Hiçbir konuda cinsiyet gerçeğini önüne koyarak çalışmıyorum, anlamıyorum ve düşünmüyorum. O nedenle ben bir yayıncıyım, bir kadın yayıncı değilim. Ben bir insanım ve neredeyse 20 saat çalışan bir insanım. Bugün yayınevimiz Türkiye’de özel bir yere gelebilmişse bunu insani yaklaşımına ve nitelikli çalışma anlayışına borçludur.”

Oturum Başkanı- Ben de çok teşekkür ediyorum. Mümkün mertebe vaktince bitirdi tebliğini ve çok önemli olduğuna hakikaten inanıyorum söylenen şeylerin. Çok güzel de malzeme olduğunu biliyorum.

Zaten bu tür toplantıların temel amaçlarının en önemlilerinden biri de bunların kalıcı metinler hâline gelmesidir yani burada konuşulanlar onların sadece bir bölümüdür. Konuşma bir vesiledir belki açılım sağlanabilir diye.

Ben çok geniş bir tebliğ olduğunu sayfalarına bakarak görüyorum. İnşallah o faydalı tebliği ileride okuyacağız.

Çok teşekkür ederim tekrar.

Şimdi, hiç vakit geçirmeden “Kadın Konulu Dinî Yayınların Geleceği, Tespitler ve Öneriler” başlıklı tebliğini sunmak üzere Emine Eroğlu Hanım’a söz veriyorum.

Buyurun.

- “Modayı takip için yazılmış, genel geçer, herkesin ihtiyacına cevap veremeyen kitaplar olduğunu düşünüyorum. Cinsiyete yönelik yazılan kitapların kimi zaman insan olmak ortak paydasını ıskalayıp kadını, ancak erkeğe göre tanımlamak konumlamak gibi bir zararı olabilir.”

- “Bunlar genellikle çizilen kadın imgesinin yanına aksesuar olarak eklenen kitaplar. Bunlar benim kendimi kadın olarak adlandırmam açısından çok da ihtiyaç duymadığım şeyler.”